

Siniša Lajnert

Hrvatski državni arhiv

Zagreb, Hrvatska

slajnert@arhiv.hr

DISKONTNA BANKA D.D. ZAGREB (1920.-1948.)

UDK 930.253:[336.71(497.521.2)“1920/1948“

UDK 336.71(497.521.2)“1920/1948“

Pregledni rad

Rad obrađuje ustroj, poslovanje i likvidaciju Diskontne banke d.d. Zagreb u vremenskom periodu od godine 1920., kada je banka osnovana, pa sve do godine 1948., kada je završena njezina likvidacija. Svrha društva bila je obavljanje svih bankovnih, štedioničkih i mjenjačkih poslova, te osnutak i vođenje robnog odjeljenja. Prema izvještajima ravnateljstva banke, taj zavod nije od svojeg osnutka ulazio u veće obveze, nego se je uvijek kretao u dopuštenim granicama, pa uslijed toga nije ni osjetio veliku svjetsku financijsku i ekonomsku krizu u onoj mjeri kao zavodi s velikim obvezama. Usprkos privrednoj krizi poslovanje banke stalno se i sigurno razvijalo. Nakon uspostave Nezavisne Države Hrvatske (NDH) dobila je Diskontna banka kao židovsko poduzeće povjerenika i od 10. travnja 1941. praktički je prestala s radom. Od 16. srpnja 1943. Diskontna banka nalazila se u likvidaciji temeljem rješenja Ministarstva državne riznice Nezavisne Države Hrvatske. Likvidacija je povjerena Štedionici Nezavisne Države Hrvatske. S obzirom na to da nije postojao ni jedan od uvjeta za daljnji uspješan rad Diskontne banke, te obzirom na plansku likvidaciju privatnih novčarskih zavoda, u socijalističkoj Jugoslaviji je 21. listopada 1946. određena likvidacija zavoda, koja je završena 1. srpnja 1948. godine.

Ključne riječi: Diskontna banka; Zagreb; bilanca; dobitak i gubitak; dioničari; likvidacija; 1920.-1948.

1. Uvod

U članku su s aspekta povijesti institucija prikazani rezultati istraživanja ustroja te poslovanja i likvidacije Diskontne banke d.d. Zagreb (1920.-1948.). Članak se temelji prvenstveno na proučavanju sačuvanog arhivskoga gradiva koje se nalazi u Hrvatskom državnom arhivu. Osim analize arhivskih fondova, u radu su obrađeni i izvodi iz trgovačkih registara nadležnih sudova, kao i drugi predmetni akti i propisi objavljeni u službenim glasilima.

U trenutku stvaranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS) postojalo je već na prostoru Hrvatske i Slavonije prilično razvijeno novčarstvo. Usprkos dosta nepovoljnoj ekonomskoj konstelaciji Hrvatske u sastavu Austro-Ugarske Monarhije razvila se u njoj dosta gusta mreža sitnih novčarskih zavoda, koji su se najvećim dijelom okupili oko nekoliko prilično jakih novčarskih zavoda sa sjedištem u Zagrebu. Tako je Zagreb već tada predstavljao neki centar novčarstva, koji je imao izuzetno jako značenje za područje autonomne Hrvatske. Želimo li pravilno ocijeniti razvoj novčarstva u Kraljevini SHS/Jugoslaviji, te važnost Zagreba kao centra novčarstva, tu činjenicu trebamo itekako uzeti u obzir. Krajem 1918. situacija je za Zagreb bila daleko povoljnija nego za sve ostale dijelove nove države. Pomoću zagrebačkog bankarstva učinjene su novoj državi velike usluge, koje su za nju, osobito u ono vrijeme, imale izuzetno veliku važnost.¹

Što se glavnog obilježja bankarskog sustava Kraljevine Jugoslavije tiče, njeja je karakterizirala heterogenost. Ona je bila odraz opće političke, ekonomske i kulturne heterogenosti same države. Drugo glavno obilježje jugoslavenskog bankarstva bio je relativno veliki broj bankarskih radnji, koje su s obzirom na primitivnu ekonomsku strukturu, siromaštvo u kapitalu, mali opseg poslova i sl. bile male i morale su biti poslovno univerzalnog, a prostorno većinom lokalnog karaktera. Treća karakteristika, koja se prvenstveno odnosila na male provincijske banke, bila je njihova univerzalnost u poslovanju. One su se bavile svim bankarskim i trgovačkim poslovima koji su se mogli razviti na tom području. Neke su se bavile direktnim ili indirektnim financiranjem lokalne industrije. Četvrta karakteristika jugoslavenskog bankarstva leži u njegovoj decentralizaciji i neorganiziranosti, što je uvijek bila redovna pojava u privredama primitivne strukture, tim više što je u Kraljevini bila posrijedi i politička heterogenost zemlje. Kao daljnje obilježje bankarstva na području Kraljevine možemo navesti postojanje uz male i nekoliko velikih banaka čija je djelatnost proširena na čitav državni teritorij. Za razvoj jugoslavenskog bankarstva od osobite je važnosti bio period od 1920. do 1924. godine. Stvaranje nove države, želja za ekonomskom samostalnošću uopće, a osobito na

¹ *Izvještaj Komore za trgovinu, obrt i industriju u Zagrebu za godinu 1928.* (Zagreb: vlastita naklada, 1929), str. 71-72. Opširnije o novčarskom sustavu u Hrvatskoj vidi i ostale izvještaje o poslovanju navedene komore. Također u: Mira Kolar-Dimitrijević, *Povijest novca u Hrvatskoj od 1527. do 1941. godine* (Zagreb: Hrvatska narodna banka, 2013). Opširnije o zakonodavnom okviru koji je regulirao ustroj, djelovanje i likvidaciju novčarskih zavoda u: Siniša Lajnert, "Jastrebarska dionička štedionica u Jastrebarskom: ustroj, djelovanje i likvidacija (1894-1948)," *Arhivski vjesnik* 58 (2015): str. 122-139.

području bankarstva, i odmicanje od bečkog i budimpeštanskog tutorstva, dovelo je do “nacionalizacije” banaka u kojima je sudjelovao bečko-peštanski kapital. Budući da su uslijed inflacije do 1924. postojale mogućnosti velikih zarada, došlo je do velikog proširenja postojećih banaka i osnivanja novih, manjih i većih. Rapidni proces proširenja banaka zaustavljen je 1924. godine. Raskomadnost u jugoslavenskom bankarstvu dovela je već poslije 1923. do akcije kojom se išlo za fuzioniranjem manjih zavoda i za povećavanjem njihova dioničkog kapitala, i to pod vodstvom Narodne banke, koja je vršila pritisak na te zavode otežavanjem uvjeta za reeskont (minimalni dionički kapital zavoda koji reeskontira). Ta je akcija imala prilično uspjeha, a izvršene su i neke fuzije, preuzimanja i proširenja kod nekih velikih zavoda, i to uz obilno sudjelovanje inozemnog kapitala. Jugoslavensko bankarstvo se ni u vrijeme svojeg procvata od 1928. do polovice 1931. nije odlikovalo čistoćom u svojoj strukturi pa se ono ustvari ne može nazvati bankarskim sustavom, jer “sustav” je u svemu obilježje logičke izgrađenosti u smislu potpune i stabilne cjeline.²

Nakon jačanja i uspona jugoslavenskog bankarstva u periodu od 1918. do 1931., ono od 1932. (u toku velike svjetske ekonomske krize) zapada u tešku ne likvidnost i latentnu likvidaciju, od koje se nije oporavilo do početka Drugog svjetskoga rata 1941. godine. Privatno je bankarstvo tada bilo paralizirano i doživjelo je slom, pa su državne i poludržavne banke stekle veću ulogu. Izuzetno veliku ulogu u bankarstvu Kraljevine Jugoslavije između dva svjetska rata imao je inozemni kapital. Od 22 najveće privatne banke s glavnicom preko 20 milijuna dinara, 15 je bilo u rukama inozemnog kapitala, a 61% jugoslavenskog dioničkog bankarskog kapitala bilo je pod direktnim utjecajem inozemstva.³

Glavni sektor u bankarskom sustavu Kraljevine Jugoslavije predstavljalo je privatno bankarstvo.⁴ Godine 1930. u Kraljevini je bilo: 659 centrala dioničarskih banaka i 264 podružnica dioničarskih banaka. Od toga broja, Primorska banovina imala je 11 dioničarskih banaka i 1 podružnicu dioničarske banke, a Savska banovina 102 dioničarske banke i 119 podružnica dioničarskih banaka. Iste godine u Kraljevini je bilo: 24 gradske štedionice, 19 općinskih štedionica, 8 okružnih štedionica i 5 oblasnih (banovinskih) štedionica.⁵ Već 1933. u Kraljevini je bilo: 619 centrala dioničarskih banaka i 209 podružnica dioničarskih banaka. Od toga broja, Primorska banovina imala je 12 dioničarskih banaka i 3 podružnice dioničarskih banaka, a Savska banovina 104 dioničarske banke i 89 podružnica dioničarskih banaka. Iste godine u Kraljevini je bilo: 46 gradskih i općinskih štedionica, 6

² Jozo Tomašević, *Novac i kredit* (Zagreb: vlastito izdanje, 1938), str. 227-233.

³ Zoran Pjanić, *Ekonomski leksikon* (Beograd: Savremena administracija, 1975), str. 75.

⁴ Olga B. Giler, “Formiranje arhivskog fonda na nivou federacije iz oblasti bankarstva,” *Arhivist* 32, br. 1-2 (1982): str. 135.

⁵ *Statistički godišnjak: Knjiga II: 1930* (Beograd: Opšta državna statistika, 1933), str. 235-239.

okružnih štedionica, 2 štedionice udruženih općina i 5 banovinskih štedionica.⁶ Godine 1935. u Kraljevini je bilo: 620 dioničarskih banaka i 137 podružnica dioničarskih banaka. Od toga broja, Primorska banovina je imala 12 dioničarskih banaka i 3 podružnice dioničarskih banaka, a Savska banovina 102 dioničarske banke i 75 podružnica dioničarskih banaka. Iste godine u Kraljevini su bile 62 samoupravne štedionice, od toga: 5 banovinskih štedionica, 4 okružne štedionice i 53 gradske i općinske štedionice.⁷

2. Osnivanje i djelovanje Diskontne banke d.d. Zagreb u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslaviji

Diskontna banka osnovana je 6. studenoga 1920. godine. Banka je nastala pretvorbom Bankarske kuće M. Samujlović u dioničko društvo.⁸ Kr. sudbeni stol kao trgovački sud u Zagrebu dao je 21. studenoga 1920. na znanje da je u trgovačkom registru za društvene tvrtke upisana Diskontna banka d.d. u Zagrebu. Društvo se temeljilo na pravilima od 6. studenoga 1920. godine. Svrha društva bila je obavljanje svih bankovnih i štedioničkih poslova, te osnutak i vođenje robnog odjeljenja. Dionička glavnica ustanovljena je na 10,000.000 kruna razdijeljenih na 5.000 komada dionica po 2.000 kruna, koje su glasile na donosioca. Do tada je emitirano samo 2.000 komada dionica uz tečaj nominale od 2.000 kruna, a zaključak o daljnjoj emisiji i modalitetima iste prepušten je ravnateljstvu. Sve prethodno emitirane dionice u potpunosti su uplaćene.⁹ U ravnateljstvo banke imenovani su: Tihomir Nikolić, načelnik Ministarstva financija u miru u Beogradu, ujedno predsjednik; Dragoljub Milovanović, direktor francuskog osiguravajućeg društva Union u Beogradu, ujedno potpredsjednik; Mika Samujlović, bankar u Zagrebu, ujedno poslovni ravnatelj; Hinko Hiršl, veletrgovac u Zagrebu, na vrijeme od pet godina. U nadzorni odbor imenovani su: Miroslav Neumann, trgovac u Zagrebu; Fric Plevan, prokurist u Zagrebu; Jakob Kohn, trgovac u Novoj Gradiški, na vrijeme od jedne godine.¹⁰

⁶ *Statistički godišnjak: Knjiga V: 1933* (Beograd: Opšta državna statistika, 1935), str. 219-223.

⁷ *Statistički godišnjak: Knjiga VII: 1936* (Beograd: Opšta državna statistika, 1937), str. 258, 262.

⁸ Rudolf Hanel, *Compass: Finanzielles Jahrbuch 1923: Band VI: Jugoslawien, Ungarn* (Zagreb: Compass-verlag, 1923), str. 254.

⁹ To potvrđuje i dopis Ministarstva trgovine i industrije koje je 26. studenoga 1920. obavijestilo Generalni inspektorat u Beogradu da Diskontna banka posjeduje 10,000.000 kruna osnovne glavnice, od koje je do tada bilo uplaćeno 4,000.000 kruna (2.000 emitiranih dionica uz tečaj nominale od 2.000 kruna). Vidi: HR-HDA-215. MDH NDH, Dosje Diskontna banka d.d. Zagreb, dopis Ministarstva trgovine i industrije br. VI. 3481 od 26. studenoga 1920. (kut. br. 272).

¹⁰ Upisi tvrdka, NN 285/1920 (upis Diskontne banke d.d. u trgovački registar). Također u: HR-HDA-215. MDR NDH, Dosje Diskontna banka d.d. Zagreb, odluka Kr. sudbenog stola kao trgovačkog suda u Zagrebu br. 31812. gr., R.1775-20 od 21. studenoga 1920.

Prema Pravilima Diskontne banke, njezin ustroj činili su: glavna skupština, ravnateljstvo i nadzorni odbor. Glavnu skupštinu činili su na istoj prisutni dioničari.¹¹

Diskontna banka d.d. Zagreb dobila je 15. prosinca 1920. pod br. 61131/1920. obrtnu iskaznicu za vođenje poslovanja od strane poglavarstva Slob. i kr. glavnoga grada Zagreba. Banka je prijavila da će se na području grada Zagreba na Akademičkom trgu br. 8, počevši od 18. prosinca 1920., baviti bankarskim poslom te trgovinom željeznom, staklenom i porculanskom robom na veliko, te da će namjestiti poslovođu Miku Samujlovića.¹²

Vjerni dotadašnjemu načelu opreznog načina poslovanja, banka je polučila u poslovnoj 1928. godini dobre rezultate. Krug bančinih poslovnih partnera još se više proširio, a poslovanje tako razgranalo da je zavod bio primoran promijeniti dotadašnje neprikladne i tijesne poslovne prostorije, te su ugovorom na pet godina osigurane prostorije bivše Francusko-srpske banke na Zrinjevcu br. 19. Ulozi na knjižice i tekući račun narasli su u poslovnoj 1928. godini na 6,268.937,86 dinara, dočim se je devizni posao dalje znatno razgranao. Posao državne razredne lutrije razvijao se je normalno, a dobitak na njoj iznosio je 202.307,46 dinara. Bančina godišnja razmjera za 1928. godinu iskazivala je čisti dobitak od 24.472,09 dinara. Dionička glavnica banke na dan 31. prosinca 1928. iznosila je 1,000.000 dinara.¹³

Za usporedbu spomenimo poslovanje nekoliko drugih banaka u 1928. godini. Tako je primjerice Trgovačka banka d.d. Nova Gradiška imala dioničku glavnicu od 1,000.000 dinara, a dobitak od 115.988,74 dinara. Prva vinkovačka vjeresijska banka Vinkovci imala je dioničku glavnicu od 1,000.000 dinara, a dobitak od 140.670,88 dinara. Banka i štediona d.d. Ludbreg imala je dioničku glavnicu od 1,000.000 dinara, a dobitak od 69.104,44 dinara (s prijenosom dobitka iz 1927. godine od 4.311,05 dinara, iznosio je ukupni dobitak 73.415,49 dinara). Privredna banka d.d. Indija imala je dioničku glavnicu od 1,000.000 dinara, a dobitak od 81.150,73 dinara. Bankovno i mjenjačko d.d. Zagreb imalo je dioničku glavnicu od 1,000.000 dinara, ali i gubitak od 10.586,84 dinara. Braća Turko-
vić, bankarska radnja d.d. Zagreb imala je dioničku glavnicu od 10,000.000 dinara, a dobitak od 496.962,91 dinara (s prijenosom dobitka iz 1927. godine od

¹¹ HR-HDA-152. SFD, Dosje Diskontna banka d.d. Zagreb, Pravila Diskontne banke d.d. u Zagrebu.

¹² HR-HDA-215. MDR NDH, Dosje Diskontna banka d.d. Zagreb, br. 25272/1942.

¹³ HR-HDA-152. SFD, Dosje Diskontna banka d.d. Zagreb, Zapisnik 8. redovite glavne skupštine dioničara Diskontne banke d.d. u Zagrebu, 27. travnja 1929. Vidi tđr. Račun razmjere banke za 1928. godinu (Poziv na 7. redovitu glavnu skupštinu Diskontne banke, NN 84/1929). Temeljem Zakona o konačnom odnosu krunske novčanice prema dinarskoj od 31. prosinca 1921., za novčanice Austro-Ugarske banke koje su primljene kao nacionalni novac, s time što su žigosane pa zatim markirane i koje su potom zamijenjene za krunsko-dinarske novčanice u odnosu 4 markirane krune za 1 dinar, utvrđen je kao stalan i konačan odnos kruna prema dinarskoj novčanici: 4 krune za 1 dinar po kojem je zamjena i izvršena. Tako je dotadašnja uplaćena dionička glavnica banke od 4,000.000 kruna preinačena na 1,000.000 dinara (Zakon o konačnom odnosu krunske novčanice prema dinarskoj, SN 238/1922).

22.523,48 dinara, iznosio je ukupni dobitak 519.486,39 dinara). Kontrolna banka za trgovinu i industriju d.d. Zagreb imala je dioničku glavniciu od 250.000 dinara, a dobitak od 28.201,51 dinara. Srpska centralna banka d.d. Osijek imala je dioničku glavniciu od 3.000.000 dinara, a čisti dobitak od 241.026,62 dinara. Československa banka d.d. Daruvar imala je dioničku glavniciu od 2.500.000 dinara, a čisti dobitak od 386.398,74 dinara. Hrvatska katolička banka d.d. Zagreb imala je dioničku glavniciu od 5.000.000 dinara, a dobitak od 891.073,18 dinara (s prijenosom dobitka iz 1927. godine od 31.948 dinara, iznosio je ukupni dobitak 923.021,18 dinara). Hrvatska gospodarska banka d.d. Zagreb imala je dioničku glavniciu od 750.000 dinara, a dobitak od 31.266,70 dinara. Hrvatska banka za promet s nekretninama d.d. Zagreb imala je dioničku glavniciu od 125.000 dinara, a dobitak od 17.756,96 dinara (s prijenosom dobitka iz 1927. godine od 3.122,61 dinara, iznosio je ukupni dobitak 20.879,57 dinara). Banka i štedionica Gorskog kotara d.d. Ravna Gora imala je dioničku glavniciu od 1.500.000 dinara, a dobitak od 190.244,36 dinara. Prva hrvatska obrtna banka d.d. Zagreb imala je dioničku glavniciu od 15.000.000 dinara, a dobitak od 657.839,79 dinara. Komercijalna banka d.d. Zagreb imala je dioničku glavniciu od 5.000.000 dinara, a dobitak od 51.558,97 dinara.¹⁴ Od velebanaka, Prva hrvatska štedionica Zagreb, kao naš najstariji i najznačajniji novčarski zavod, imala je dioničku glavniciu od 75.000.000 dinara, a čisti dobitak 16.324.659,08 dinara (s prijenosom dobitka iz 1927. godine od 1.043.634,09 dinara, iznosio je ukupni dobitak 17.368.293,17 dinara). Od većih banaka spomenimo i Jugoslavensku banku d.d. Zagreb (prije Hrvatska zemaljska banka d.d.) koja je imala dioničku glavniciu od čak 100.000.000 dinara, a čisti dobitak od 9.886.893,59 dinara (s prijenosom dobitka iz 1927. godine od 656.023,36 dinara, iznosio je ukupni dobitak 10.542.916,95 dinara).¹⁵

Poslovanje banke razvijalo se 1929. godine normalno, a težište je bilo u poslovanju s devizama – kreditno poslovanje iz opreznosti zbog dotadašnjih nesigurnih prilika zavod je vrlo ograničio. Ravnateljstvo banke radilo je na najsolidnijem temelju, te se u spekulacije nisu upuštali, zbog čega je zavod u svim krugovima stjecao sve više poslovnih prijatelja. Vidljivo je to i iz toga, što su se bančini štedni

¹⁴ Poziv na 2. redovitu glavnu skupštinu Kontrolne banke za trgovinu i industriju, NN 27/1929; Poziv na 9. redovitu glavnu skupštinu Trgovačke banke, NN 29/1929; Izvještaj i zaključni računi za 9. poslovnu godinu Srpske centralne banke, NN 42/1929; Poziv na 7. redovitu glavnu skupštinu Československe banke, NN 43/1929; Poziv na 46. redovitu glavnu skupštinu Prve vinkovačke vjersijske banke, NN 45/1929; Poziv na 21. redovitu glavnu skupštinu Hrvatske katoličke banke, NN 46/1929; Poziv na 23. redovitu glavnu skupštinu Banke i štedionice d.d. Ludbreg, NN 53/1929; Poziv na 10. redovitu glavnu skupštinu Hrvatske gospodarske banke, NN 54/1929; Poziv na 5. redovitu glavnu skupštinu Privredne banke, NN 56/1929; 20. redovita glavna skupština Hrvatske banke za promet s nekretninama, NN 59/1929; Poziv na 22. redovitu glavnu skupštinu Banke i štedionice Gorskog kotara, NN 63/1929; Poziv na 8. redovitu glavnu skupštinu Bankovnog i mjenjačkog d.d., NN 68/1929; Poziv na redovitu godišnju glavnu skupštinu Prve hrvatske obrtne banke, NN 87/1929; Poziv na 6. redovitu glavnu skupštinu Komercijalne banke, NN 97/1929.

¹⁵ 82. redovita glavna skupština Prve hrvatske štedionice, NN 43/1929; Poziv na 20. redovitu glavnu skupštinu Jugoslavenske banke (prije Hrvatske zemaljske banke), NN 56/1929.

ulozi na knjižice povisili na 5,152.573,26 dinara. Bančin odio državne razredne lutrije radio je s dobrim uspjehom te je polučio upečatljiv dobitak od 209.922,70 dinara. Godišnja razmjera za 1929. poslovnu godinu iskazivala je dobitak od 21.964,19 dinara, što je s prijenosom dobitka iz 1928. godine u iznosu od 4.223,31 dinara iznosilo čisti dobitak od 26.187,50 dinara. Ivan Klinger pismeno je obavijestio glavnu skupštinu da ne može više ostati član nadzornog odbora, jer se stalno preselio u Split. Ujedno je predložio da se na njegovo mjesto izabere Juraj Turina, tajnik Trgovačkog doma u Zagrebu, što je jednoglasno i prihvaćeno. Na dan 31. prosinca 1929. članovi ravnateljstva banke bili su: Dragan Karlić, Aleksandar Frelić, Miroslav Frelić i Artur Polić. Članovi nadzornog odbora bili su: Ivan Klinger, Rikard Kleinkind i Robert Epstein.¹⁶

Prema izvještaju ravnateljstva banke za poslovnu 1931. godinu, teška novčana kriza,¹⁷ koja je prema njihovoj procjeni u protekloj godini postignula svoj vrhunac, nije toliko pogodila bančino poslovanje, nego je pretrpljen znatan gubitak

¹⁶ HR-HDA-152. SFD, Dosje Diskontna banka d.d. Zagreb, Zapisnik 9. redovite glavne skupštine dioničara Diskontne banke d.d. u Zagrebu, 14. veljače 1930.

¹⁷ Neočekivani slom Austrijskog kreditnog zavoda (Kreditanstalt) povukao je za sobom slomove velikih bankovnih zavoda od europske važnosti, osobito u Njemačkoj, protresao privredne temelje čitavog svijeta te doveo do opće krize novca i povjerenja. Kreditanstalt bio je ne samo najveća banka u Austriji i Srednjoj Europi, nego je bio i najjači posrednik u kreditnim poslovima između zapadnoeuropskih financijskih tržišta i dužničkih zemalja Srednje Europe. Njemu su pripadala mnogobrojna bankovna, industrijska i trgovačka poduzeća, a osim toga opskrbljivao je velik broj drugih poduzeća kreditima. Krahom bečkog Kreditanstalta 13. svibnja 1931. počinje povlačenje kredita iz Srednje Europe, koje pak uzrokuje krizu novčarskih zavoda i valuta u svim srednjoeuropskim državama, pa i u Kraljevini Jugoslaviji. Naime, slom renomiranog Kreditanstalta pokazao je inozemnim vjerovnicima da su im plasmani u Srednjoj Europi u opasnosti i tada nastaje bjesomučno povlačenje tih kredita. Osim toga, ljudi u tim zemljama počinju se bojati za svoje uloge u novčarskim zavodima, pa se povlačenju inozemnih kredita pridružuje povlačenje uloga iz novčarskih zavoda i bijeg nacionalnih kapitala u inozemstvo. Bijeg inozemnog i domaćeg kapitala iz Kraljevine Jugoslavije bio je olakšan i time što je upravo krajem 1931. provedena zakonska stabilizacija dinara, a tom je prilikom uveden i slobodan devizni režim. Val nepovjerenja izazvan padom Kreditanstalta uskoro se i pogoršao. U srpnju 1931. izbila je velika kriza banaka u Njemačkoj, uveo se jednogodišnji moratorij za plaćanje reparacija, međunarodna politička situacija se silno zaoštravala. Nakon toga, 21. rujna 1931. Engleska je napustila zlatni standard. Pad funte bio je po svojim posljedicama koban za našu privredu. Već postojeće nepovjerenje ulagača pretvorilo se poslije pada funte u paničnu psihozu i uzrokovalo navalu ulagača na banke. U Kraljevini Jugoslaviji nije kao u drugim zemljama poduzeta od strane države ili od strane emisionog instituta ikakva pravodobna akcija za pomoć bankama, nego su one prvotno bile prepuštene svojoj sudbini. Pritisnute razvojem prilika, banke su počele apelirati na emisioni institut kod kojega su u formi odobrenih a neiskorištenih kredita održavale velik dio svojih rezerva likvidnosti, da bi na taj način mogle udovoljiti zahtjevima ulagača i suzbiti nepovjerenje među ljudima. S obzirom na veliku navalu ljudi, Narodna banka konačno je ipak bila prinuđena da u četvrtom tromjesečju 1931. godine odobri novčanim zavodima 696,74 i privatnim tvrtkama 73,72 milijuna dinara novih zajmova. No bilo je prekasno, tako da je od sredine 1931. privreda u Kraljevini ušla u period izrazite deflacije koju je prouzročilo povlačenje inozemnih kredita, bijeg domaćega kapitala u inozemstvo i povlačenje štednih uložaka iz novčanih zavoda. Tijekom druge polovice 1931. isplatile su banke u Kraljevini 2 milijarde 72 milijuna dinara, odnosno 14,5% svih uloga na štednju. Može se reći da je najveći dio novčarskih zavoda u Kraljevini od kraja 1932. bio u likvidaciji. Sposobne za rad ostale su samo neke banke inozemnog kapitala. Usp. Tomašević, *Novac i kredit*, str. 217-219; Siniša Lajnert, "Banka braće Turković d.d. Zagreb (1919-1948)," *Arhivski vjesnik* 59 (2016): str. 237.

na tečaju kod zalihe bančnih državnih vrijednosnih papira. Taj gubitak iznosio je ukupno 292.611,34 dinara. Iz bančine bilance vidljivo je da su se snizili štedni ulozi od 5,846.319,43 dinara na 4,261.310,18 dinara. Ravnateljstvo banke sa zadovoljstvom je konstatalo da se nisu držali stega, koje je kod isplate štednih uloga zaključio Savez novčanik zavoda, nego su bili u stanju da svakomu svojem ulagaču koji je to zatražio stave na raspolaganje čitav njegov ulog. Time je stečeno potpuno povjerenje ulagača, te su štedni ulozi opet rasli na dnevnoj osnovi. Prema računu razmjere banke na dan 31. prosinca 1931., čisti dobitak iznosio je 16.463,19 dinara, što je s prijenosom dobitka iz godine 1930. u iznosu od 4.664,68 dinara, ukupno iznosilo 21.127,87 dinara.¹⁸

Gospodarske prilike u 1932. godini nisu krenule na bolje, te je stanje cjelokupne privrede bilo vrlo ozbiljno. Na bankovnom i novčanom tržištu došlo je vrlo do neugodnih trzavica. Ravnateljstvo banke sa zadovoljstvom je konstatalo da je njihov zavod ostao pošteđen od svih neugodnosti, te su i u 1932. godini zadovoljili zahtjeve svojih ulagača u punoj mjeri i time dokazali svoju likvidnost. Uspoređujući polučene cifre u godišnjoj razmjeri s onim iz prijašnjih godina, možemo konstatalirati da je stanje uloga banke neznatno nazadovalo, te da je znatno smanjeno stanje mjenica i dužnika banke, pa je njezina gotovina koncem 1932. godine prekoračila za 30% čitavu dioničku glavnica.¹⁹

Trgovinsko odjeljenje Ministarstva trgovine i industrije izdalo je 15. veljače 1934. pod II. br. 4815 K odobrenje Diskontnoj banci d.d. Zagreb da može obavljati sve bankarske i mjenjačke poslove.²⁰

Temeljem čl. 172. Zakona o radnjama²¹ Gradsko načelstvo u Zagrebu brisalo je 22. svibnja 1934. pod br. 83329-III-1934. iz registra radnji dio poslovanja Diskontne banke d.d. koji je napustila, i to: trgovina željeznom, staklenom i porculanskom robom na veliko. Banka se je tom granom poslovanja bavila u Gajevoj ulici br. 10 na temelju ovlaštenja tog Gradskog načelstva br. 61141-III-1920. od 15. prosinca 1920, odnosno na temelju odluke br. 11527-III-1921. od 15. ožujka 1921. Bankarskim i mjenjačkim poslovima banka se je i dalje nastavila baviti.²²

¹⁸ HR-HDA-152. SFD, Dosje Diskontna banka d.d. Zagreb, Zapisnik 11. redovite glavne skupštine dioničara Diskontne banke d.d. u Zagrebu, 18. ožujka 1932.

¹⁹ HR-HDA-152. SFD, Dosje Diskontna banka d.d. Zagreb, Zapisnik 12. redovite glavne skupštine dioničara Diskontne banke d.d. u Zagrebu, 28. ožujka 1933.

²⁰ HR-HDA-215. MDR NDH, Dosje Diskontna banka d.d. Zagreb, br. 25272/1942.

²¹ Zakon o radnjama, SN 262/1931, čl. 172. Prema tom članku, tko je za vrijeme od godinu dana obustavio rad, mogao ga je nastaviti samo na temelju ponovo izdanog ovlaštenja ili odobrenja. Ranije izdano ovlaštenje ili odobrenje prestalo je važiti po isteku označenog roka i trebala se vratiti nadležnoj općoj upravnoj vlasti.

²² HR-HDA-152. SFD, Dosje Diskontna banka d.d. Zagreb, odluka Gradskog načelstva u Zagrebu br. 83329-III-1934. od 22. svibnja 1934.

Na temelju čl. 4 st. 3, čl. 19 st. 1 i čl. 9. st. 1 Zakona o radnjama²³ Gradsko načelstvo u Zagrebu ovlastilo je 24. svibnja 1934. pod br. 86.677-IIIa-1934. Diskontnu banku d.d. u Zagrebu da može obavljati trgovinu ugljenom na veliko (bez skladišta) po poslovođi Arturu Poliću. Ime pod kojim se banka vodila bilo je: Diskontna banka d.d. kao prodajni ured Ugljeničkog društva "Monte Promina" u Siveriću.²⁴ Središte radnje bilo je u Zagrebu, Zrinjski trg br. 16. To ovlaštenje upisano je kod Gradskog načelstva u Zagrebu u registru radnji pod rednim brojem 314 iz 1934. godine.²⁵

S obzirom na to da se ekonomske prilike nisu u 1934. godini bitno promijenile, ravnateljstvo banke je prema tome i podesilo svoj rad. Glavna briga bila je da banka ostane što likvidnija. Polučeni uspjeh poslovanja bio bi i bolji da banka nije bila primorana otpisati na teret računa gubitka sljedeće neutjerive tražbine (sveukupno 174.260,48 dinara): Josip Füzy, Zagreb (12.920 dinara), Milan Arko, Zagreb (1.548 dinara) i "Savindo", Zagreb (159.792,48 dinara). Stanje uloga banke se je u godini 1934. neznatno smanjilo, a uspjelo se i u smanjivanju režija. Rješenjem Narodne banke br. 214.584 od 28. studenoga 1934. banci je opet odobreno trgovanje devizama. Uvidom u račun gubitka i dobitka razvidno je da je s prijenosom od protekle 1933. godine, čisti dobitak iznosio samo 4.794,68 dinara.²⁶

²³ Zakon o radnjama, SN 262/1931. Za obavljanje poslova spomenutih u tom zakonu nadležna opća upravna vlast trebala je molioću izdati ovlaštenje, odnosno odobrenje za rad. Za obavljanje trgovačkih poslova bio je potreban dokaz posebne, odnosno odgovarajuće stručne spreme. Nadležna opća upravna vlast trebala je izdati najkasnije za 15 dana od prijema molbe ovlaštenje za rad, odnosno u roku od 30 dana odobrenje za rad. Temeljem čl. 4 st. 1 jedna pravna ili fizička osoba mogla je obavljati više vrsta poslova (radnji), ako je ispunjavala sve zakonske uvjete za svaku od njih. Temeljem čl. 9 st. 1 za obavljanje poslova pravne osobe morale su imati poslovođu. U ono vrijeme bilo je uobičajeno da banke, odnosno njezini zaposlenici vode različita poduzeća. Opširnije o financiranju jugoslavenske industrije od strane banaka u: Vladimir Košak, *Die bankmässige Finanzierung der jugoslawischen industrie* (Frankfurt: Brönners, 1938).

²⁴ Prema Pravilima Ugljeničkog društva "Monte Promina" d.d. u Siveriću (Società carbonifera "Monte Promina" s.a.) iz 1935. godine, društvo je bilo upisano kod Okružnog suda u Šibeniku. Većinski vlasnik društva bila je tvrtka Società commercio carboni "Monte Promina" Trieste, Piazza Guido Neri 1. Usp. HR-HDA-224. MOVN NDH, Dosje "Monte Promina" ugljeničko društvo Siverić. Ugljeničko društvo "Monte Promina" d.d. u Siveriću osuđeno je na konfiskaciju osuđom Okružnog narodnog suda u Šibeniku od 26. studenoga 1945. Dionice društva bile su 98,5% u talijanskim rukama, a oko 1,5% u njemačkim. Usp. HR-HDA-365. RZDP SRH, Dosje Ugljeničko društvo Monte Promina-Siverić, Popis i procjena, konfiskacija imovine, godina 1947., inv. br. 1211. Ministarstvo industrije i rudarstva Narodne Republike Hrvatske objavilo je 12. lipnja 1946. da je odlukom istoga od 18. svibnja 1946. određena likvidacija Ugljeničkog društva "Monte Promina" d.d. u Siveriću. Usp. Likvidacije, NN 80/1946 (upis likvidacije Ugljeničkog društva "Monte Promina" d.d.). Imovinu (aktiva i pasiva) poduzeća Monte Promina preuzeli su Dalmatinski rudnici Siverić. Usp. HR-HDA-365. RZDP SRH, Rudnik Siverić, inv. br. 1299. Također u: HR-HDA-365. RZDP SRH, Zapisnici o primopredaji Dalmatinskih rudnika Siverić, inv. br. 1344.

²⁵ HR-HDA-152. SFD, Dosje Diskontna banka d.d. Zagreb, odluka Gradskog načelstva u Zagrebu br. 86677-IIIa-1934. od 24. svibnja 1934.

²⁶ HR-HDA-152. SFD, Dosje Diskontna banka d.d. Zagreb, Zapisnik 14. redovite glavne skupštine dioničara Diskontne banke d.d. u Zagrebu, 24. travnja 1935.

Godine 1934. činovnici i namještenici banke bili su sljedeći: M. Frelić, A. Polić, R. Kandić, M. Javor, F. Hupak, I. Filipaj, I. Ibler, S. Ferencak, Z. Rožanek i P. Ružić.²⁷

Poslovanje banke u poslovnoj 1935. godini bilo je povoljno te je osobito kod Robnog odjela banka polučila dobre rezultate. Banka je ipak bila pogođena velikim gubitkom, jer je Jadranskomu osiguravajućemu društvu morala povratiti iznos od 200.000 dinara od već likvidirane štete kod provale, jer se naknadno ispostavilo da je prigodom provale sudjelovao i jedan njezin namještenik, i to Stjepan Marcijan. Prema tome, banka je bila primorana na računu gubitka i dobitka otpisati tražbinu protiv provalnika Stjepana Marcijana i ostalih, koji su se nalazili u zatvoru, u navedenom iznosu od 200.000 dinara. Banka je nadalje otpisala neutjerive tražbine u ukupnoj vrijednosti od 241.917 dinara. Stanje uloga banke povisilo se tijekom 1935. godine, što je bio znak povjerenja koje je uživala kod svojih ulagača. Na skupštini su u ravnateljstvo banke ponovo jednoglasno izabrani dotadašnji članovi ravnateljstva: Aleksandar Frelić, Miroslav Frelić, Artur Polić i Dragutin Karlič. Za članove nadzornog odbora ponovo su izabrani Rikard Kleinkind, Robert Epstein, a umjesto preminulog Jurja Turine izabran je Srećko Podvinec.²⁸

U godini 1938. ravnateljstvo banke ponovo je bilo primorano otpisati one tražbine koje su postale sasvim neutjerive. Tražbine u ukupnom iznosu od 294.764 dinara bile su sljedeće: tvrtka Petar Čorković, Glina (12.923,50 dinara), tvrtka Aliaga Kučukalić, Brčko (2.100 dinara), Jovo Špalj, Samobor (28.500 dinara), Mordo Alkalay (125.640 dinara), Astor Motor (85.576,50 dinara), Zlatko Fischer, Zagreb (20.250 dinara) i Dragutin Rotschild (19.774 dinara). Vlastiti vrijednosni papiri banke porasli su dalje u tečaju tako da je odlučeno da se povisi posebna pričuva za tečajne gubitke za 59.226,45 dinara, pa je ista porasla na 108.673,45 dinara. Prema računu razmjere od 31. prosinca 1938., iznosila je gotovina banke 1.580.650 dinara, kratkoročne eskomptirane mjenice 1.111.990 dinara, devize i valute 170.018 dinara, prvorazredni državni vrijednosni papiri 713.900,50 dinara. Dakle, samo ta likvidna sredstva iznosila su preko 3,5 milijuna dinara. Čisti dobitak iznosio je 18.093,25 dinara (dobitak u 1938. godini od 16.280,18 dinara s prijenosom iz 1937. godine od 1.813,07 dinara), pa je stoga glavna skupština odlučila da se od toga 10.000 dinara upotrijebi za povišenje redovite pričuvne zaklade te da se 5.000 dinara upotrijebi za otpis gubitka iz poslovne godine 1922./1923., koji je knjižen pod nazivom "prelazne stavke", a ostatak od 3.093,23 dinara da se prenese na novu poslovnu godinu. Također, glavna skupština odlučila je da se do-

²⁷ HR-HDA-152. SFD, Dosje Diskontna banka d.d. Zagreb, Iskaz beriva činovnika i namještenika u godini 1934.

²⁸ HR-HDA-152. SFD, Dosje Diskontna banka d.d. Zagreb, Zapisnik 15. redovite glavne skupštine dioničara Diskontne banke d.d. u Zagrebu, 4. travnja 1936.

tadašnji članovi nadzornog odbora Robert Epstein, Rikard Kleinkind i Srećko Podvinec ponovo izaberu.²⁹

Prema podatcima o Diskontnoj banci d.d. Zagreb i imaocima njezinih dionica koji su 8. studenoga 1940. prijavljeni kod Banske vlasti, Odjela za obrt, industriju i trgovinu pod brojem 66.777/VII-1940., uplaćena glavnica iznosila je i dalje 1,000.000 dinara i bila je podijeljena na 2.000 komada dionica po 500 dinara glasećih na donosioca. Prijavljeni predmet poslovanja banke bili su svi u bankovnu i štedioničku struku zasjecajući poslovi, te Robni odjel. Krajem 1940. dioničari banke bili su sljedeći (njih 6 s ukupno 2.000 dionica): 1. Aleksandar Frelić (Fröhlich) s 50 dionica (rođen u izraelskoj vjeroispovijesti), 2. Miroslav Frelić (Fröhlich) s 50 dionica (rođen u izraelskoj vjeroispovijesti, a na dan prijave evangelističke vjeroispovijesti), 3. Ruža Frelić rođ. pl. Medved s 900 dionica (rođena u rimokatoličkoj vjeroispovijesti, a na dan prijave evangelističke vjeroispovijesti), 4. Dragutin Karlić s 50 dionica (rođen u rimokatoličkoj vjeroispovijesti), 5. dr. Vinko Mandekić, prof. s 250 dionica (rođen u rimokatoličkoj vjeroispovijesti) i 6. Artur Polić (Pollak) s 700 dionica (rođen u izraelskoj vjeroispovijesti, a na dan prijave rimokatoličke vjeroispovijesti). Na dan 8. studenoga 1940. članovi ravnateljstva bili su: Aleksandar Frelić (Fröhlich), Miroslav Frelić (Fröhlich), Dragutin Karlić i Artur Polić (Pollak). Istovremeno su članovi nadzornog odbora bili: Robert Epstein (rođen u izraelskoj vjeroispovijesti, a isto i na dan prijave), Rikard Klanjčec (Kleinkind) (rođen u izraelskoj vjeroispovijesti, a isto i na dan prijave) i Srećko Podvinec (rođen u izraelskoj vjeroispovijesti, a isto i na dan prijave).³⁰

Prema računu razmjere na dan 31. ožujka 1941., ukupni dobitak banke iznosio je 168.473,93 dinara.³¹

²⁹ HR-HDA-152. SFD, Dosje Diskontna banka d.d. Zagreb, Zapisnik 18. redovite glavne skupštine dioničara Diskontne banke, 24. travnja 1939.

³⁰ HR-HDA-215. MDR NDH, Dosje Diskontna banka d.d. Zagreb, podatci o dioničkim društvima i imaocima dionica za katastar dionica sastavljeni prema uputama Banske vlasti Banovine Hrvatske, Odjel za obrt, industriju i trgovinu, br. 66.777/VII-1940. Pored imena i prezimena vlasnika dionica, u zagradama je dano ranije prezime vlasnika. Od navedenih osoba u knjizi *Ko je ko u Jugoslaviji* spominje se samo Vinko Mandekić. O njemu piše sljedeće: «Mandekić, Dr. Vinko. Rodj. 1884. Kraljevica. Šk.: gimnazija na Sušaku, viša gospodarska škola u Križevcima, gospodarski fakultet u Breslavi. Bivši profesor na Višem gospodarskom učilištu u Križevcima, suplent na gospodarsko-šumarskom fakultetu u Zagrebu i obl. poljoprivredni referent u p., poljoprivredni pisac. Adr.: Zagreb, Kipni Trg 7.» *Ko je ko u Jugoslaviji* (Beograd: Jugoslavenski godišnjak, 1928), s. v. Mandekić. O poznatim zagrebačkim poduzetnicima usp.: Iskra Iveljić, *Očevi i sinovi: Privredna elita Zagreba u drugoj polovici 19. stoljeća* (Zagreb: Leykam international, 2007).

³¹ HR-HDA-1076. PONOVA, Dosje Diskontna banka d.d. Zagreb (DKI 3533/1), Račun razmjere od 31. ožujka 1941.

3. Djelovanje Diskontne banke d.d. Zagreb u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj

Nakon uspostave Nezavisne Države Hrvatske dobila je Diskontna banka kao židovsko poduzeće povjerenika i od 10. travnja 1941. prestala je s radom. Točnije, zavod nije više radio za stranke niti sklapao nove poslove.³²

Na temelju Zakonske odredbe o imenovanju povjerenika kod privrednih poduzeća od 19. travnja 1941. i Zakonske odredbe o dužnostima i pravima povjerenika imenovanih kod privrednih poduzeća od 16. svibnja 1941., Ministarstvo narodnog gospodarstva NDH donijelo je Odluku br. 15.032 od 30. lipnja 1941. da se kod Diskontne banke d.d. Zagreb, Trg kralja Tomislava br. 9, imenuje upravni povjerenik Matija Čulinović, činovnik Hrvatske zemaljske banke iz Zagreba, Jelačićev trg br. 13. Imenovani povjerenik imao je u svojem radu u svemu postupati prema uputama Ureda za obnovu privrede i prema propisima Zakonske odredbe o dužnostima i pravima povjerenika imenovanih kod privrednih poduzeća. Povjerenik je imao pravo upravljanja cjelokupnim poslovanjem poduzeća, u vođenju kojeg je bio ovlašten potpisivati tvrtku i poduzimati sve trgovačke i pravne poslove koje je iziskivalo redovito vođenje poduzeća. Povjerenik je morao svoje dužnosti obavljati savjesno i brižljivo marom urednog trgovca, a za svoje djelovanje u poduzeću bio je odgovoran prema odredbi čl. 7 Zakonske odredbe o dužnostima i pravima povjerenika imenovanih kod privrednih poduzeća.³³

Prema izvješću Matije Čulinovića, povjerenika Diskontne banke upućenom 20. rujna 1941. Ravnateljstvu za gospodarstvenu ponovu u Zagrebu, stanje bilance podnio je sa zakašnjenjem zbog stanovitih poteškoća. U prvom redu sastav bilance iziskivao je dulje vrijeme uslijed toga što se pojedine stavke nisu podudarale

³² HR-HDA-152. SFD, Dosje Diskontna banka d.d. Zagreb, Likvidaciona razmjera, 31. srpnja 1943., dopis Štedionice NDH u Zagrebu kao likvidatora Diskontne banke, br. 18043/1943. upućen 12. listopada 1943. Rizničkom ravnateljstvu u Zagrebu u vezi podnošenja porezne prijave.

³³ HR-HDA-215. MDR NDH, Dosje Diskontna banka d.d. Zagreb, br. 15.032-U-z.o.p./1941. Dužnost povjerenika u privrednim poduzećima mogli su obavljati samo oni povjerenici koji su bili postavljeni od strane Ministarstva narodnoga gospodarstva. Povjerenici koji nisu bili postavljeni u smislu te odredbe razriješeni su dužnosti trenutkom njezina stupanja na snagu. Usp. Zakonska odredba o imenovanju povjerenika kod privrednih poduzeća, NN 7/1941. Prije preuzimanja dužnosti polagali su prisegu na ruke ravnatelja Ureda za obnovu privrede pri Odjelu za obrt, industriju i trgovinu, te su tom prilikom primali od njega upute za rad. Povjerenici su mogli biti nadzorni i upravni. Nadzorni povjerenici imali su pravo sveukupnog nadzora nad poduzećem. Svi nalozi, koje su oni izdavali u obavljanju svoje dužnosti, bili su obvezujući za poduzeće, upravu i namještenike poduzeća. Ako je poduzeće iz bilo kojeg razloga ostalo bez pravovaljane uprave, mogla se povjereniku povjeriti i cjelokupna uprava poduzeća. Takvi upravni povjerenici bili su ovlašteni poduzimati sve trgovačke i pravne poslove, koje je obično iziskivalo redovito vođenje poduzeća takve vrste. Povjerenici koji bi se ogriješili o svoje dužnosti i svojom nepažnjom i nemarnošću oštetili poduzeće bili su kažnjeni globom do 100.000 dinara i naknadom učinjene štete. Povjerenici koji bi zlonamjerno oštetili poduzeće bili bi kažnjeni, pored naknade štete, i globom do jedan milijun dinara i tamnicom do 10 godina. U oba slučaja provodili su postupak i izricali kazne redoviti sudovi. Vidi: Zakonska odredba o dužnostima i pravima povjerenika imenovanih kod privrednih poduzeća, NN 30/1941.

s protustavkama. Naime glavni komitent zavoda Ugljениčko društvo "Monte Promina" iz Siverića nije godinama slao izvratke tekućeg računa, a kako se poslani saldo nije slagao s knjigama zavoda, zatražen je izvadak iz prijašnjih godina, čije je uspoređivanje s knjigama i razjašnjenje pojedinih stavaka tek bilo dovršeno. Osim toga valjalo je ispitati pojedine dubiozne stavke, od kojih je veći dio morao biti trajno otpisan uslijed neutjerivosti. Zavod se je osim bankovnog poslovanja bavio prodajom ugljena, te je kao takav vodio prodajni ured siveričkog Ugljениčkog društva. Ta grana poslovanja bila je najaktivnija, te je zavodu dala do 1,000.000 kuna bruto prihoda godišnje. Čim je izbio rat, društvo je obustavilo slanje ugljena, izgovarajući se da je kapacitet smanjen, a osim toga da imaju obvezu slanja ugljena u Šibenik i Split za pogon brodova. Na dopise i brzojave u kojima se tražilo izvršenje obveza nije društvo uopće odgovaralo. Tek nakon dugo vremena povjereniku Diskontne banke uspjelo je razgovarati s jednim ravnateljem društva, kada je energično zatražio izvršenje obveza prema banci. Dobio je odgovor da on nije kompetentan ni ovlašten ništa pozitivno obećati, ali da će predmet s preporukom ustupiti predsjedniku društva u Trstu, gdje se nalazio njihov domicil. No, na žalost, odgovor do 20. rujna 1941., odnosno nakon tri tjedna čekanja, nije stigao. Na temelju toga povjerenik banke stekao je dojam da društvo unatoč 18 godišnjim poslovnim vezama više ne želi raditi s njima jer je banka židovsko poduzeće te zato što je Ugljениčko društvo, iako se nalazilo na hrvatskom teritoriju, kapitalom talijansko, pa mu je uslijed toga nametnuta takva obveza. U slučaju kada bi banka izgubila prodajni ured ugljena, što je bilo vrlo vjerojatno, tada ne bi imala mogućnosti opstanka, jer druge grane poslovanja nisu mogle pokriti niti 20% režija, pogotovo od kada je zavodu kao židovskom poduzeću oduzeto pravo poslovanja devizama i valutama. U skladu s navedenim činjenicama poduzeti su potrebni koraci radi zaštite vjerovnika zavoda, a osobito ulagača, pa je povjerenik banke zatražio od članova ravnateljstva da mu pruže jamstvo da će dugovanje zavoda biti potpuno namireno. Miroslav Frelić (Fröhlich) i Artur Polić (Pollak) istovremeno su bili članovi ravnateljstva i suvlasnici zavoda. Također, bili su i posjednici kuća, i to prvi jedne vile (Tuškanac-Gvozd br. 4) upisane pod gr. ul. 18881, a drugi vile (Tuškanac-Gvozd br. 15) upisane pod gr. ul. 1054 i stambene kuće upisane pod gr. ul. 3974. Kako su ta tri objekta pružala dovoljno jamstava zavodskih obaveza, povjerenik banke zatražio je od spomenutih ravnatelja da sudbenom nagodbom ustupe navedene nekretnine Diskontnoj banci d.d., koja bi iste namijenila gornjoj svrsi. U tom smislu načinjen je kod Kotarskog suda I. u Zagrebu odgovarajući zapisnik. Uvidom u bilancu zavoda od 31. kolovoza 1941. vidljivo je da je uplaćena dionička glavница iznosila 1,000.000 kuna razdijeljena na 2.000 dionica po 500 kuna nominale. Prema izvješću povjerenika banke, na dan 20. rujna 1941. vlasnici dionica bili su Miroslav Frelić (Fröhlich) i Artur Polić (Pollak), i to svaki po polovicu. U skladu s navedenim, povjerenik banke zamolio je Ravnateljstvo za gospodarstvenu ponovu u Zagrebu da mu odobre mjere koje je poduzeo za sanaciju zavoda, te ujedno da se odobri da zavod stupi u likvidaciju. Povjerenik je zamolio za urgenciju rješenja

s obzirom na to da banka nije poslovala već više mjeseci, a režijski troškovi su se povećavali svakodnevno.³⁴

Prema izvješću Vladimira Jurića, glavnog knjigovođe Poštanske štedionice, i Matije Čulinovića, upravnog povjerenika Diskontne banke, upućenom 13. siječnja 1943. Ministarstvu državne riznice (Odsjek za novčarstvo Odjela za državnu imovinu, navjeru i dugove) u Zagrebu, banka se uopće nije bavila bankovnim poslovima u pravom smislu riječi, nego se je čitavo njezino poslovanje uglavnom sastojalo u izvršavanju doznaka njezinih poslovnih partnera u inozemstvo i iz komisionarnog posla, osobito s već spomenutim Ugljenokopnim društvom "Monte Promina" iz Siverića. Bruto prihod od toga posla u iznosu od oko 1,000.000 kuna godišnje nikada nije bio iskazan u zaključnim računima banke, nego su ga vlasnici zavoda međusobno dijelili, te na taj način nije mogao biti upotrijebljen za redovito otpisivanje već odavno propalih tražbina, koje su tek dolaskom upravnog povjerenika tijekom 1941. i 1942. godine otpisane. Osim toga, stekao se utisak da su vlasnici banke obavljali razne spekulativne poslove za svoj račun prikrivajući se imenom same banke i upotrebljavajući njezina raspoloživa sredstva. Što se tiče unutarnjeg ustrojstva rada i poslovanja zavoda, Vladimir Jurić i Matija Čulinović ustanovili su da je bilo veoma loše i nesavjesno vođeno, tako da su morali utrošiti mnogo vremena i truda da dođu do podataka koji su im poslužili za sastav pročišćene bilance. Iz svega rečenog proizlazi da je banka bila insolventna i nije preostalo ništa drugo nego da se nad bankom otvori stečaj ili da se pokuša prinudno poravnanje van stečaja. Banka nije poslovala već odavno.³⁵

Na temelju čl. 1. Zakonske odredbe o preuzimanju novčanih zavoda od 8. srpnja 1941. u suglasnosti s Ministarstvom narodnog gospodarstva, Odjel za državnu imovinu, navjeru i dugove Ministarstva državne riznice u Zagrebu donio je 16. srpnja 1943. pod br. 20.114 Odluku o preuzimanju u državno vlasništvo Diskontne banke d.d. u Zagrebu s cjelokupnom njezinom imovinom. Imovina preuzete novčane ustanove predstavljala je, temeljem čl. 3 spomenute Zakonske odredbe samostalnu državnu imovinu, s kojom se posebno upravljalo. Uprava je odmah trebala pristupiti likvidaciji te imovine. Kraj likvidacije trebao je biti utvrđen posebnom odlukom tog Ministarstva. Način preuzimanja i izvršenja obveza prema vjerovnicima i dioničarima preuzete novčane ustanove trebao se provesti u skladu s načelima trgovačkog zakona o likvidaciji trgovačkog društva uz možebitnu potrebnu primjenu načela stečajnog zakona o podmirenju vjerovnika, tako da cijela imovina novčanog zavoda, nakon što se ustanovi, procijeni i unovči i nakon podmirenja troškova postupka, pripadne vjerovnicima po redu i u iznosu kako je to

³⁴ HR-HDA-215. MDR NDH, Dosje Diskontna banka d.d. Zagreb, br. 15.899/1942.

³⁵ HR-HDA-215. MDR NDH, Dosje Diskontna banka d.d. Zagreb, br. 1527/1943.

bilo predviđeno u spomenutim zakonima. Isplate su se trebale provesti samo na temelju odobrenih diobnih nacрта.³⁶

Temeljem navedenoga, Trgovački sud u Zagrebu dao je 13. kolovoza 1943. na znanje da je u ovisnom trgovačkom upisniku za društvene tvrtke kod Diskontne banke d.d. u Zagrebu određen upis preuzimanja u državno vlasništvo banke s cjelokupnom imovinom. Preuzimanje u državno vlasništvo i vođenje cjelokupnog poslovanja i likvidiranja preuzete novčane ustanove povjerilo se Štedionici Nezavisne Države Hrvatske u Zagrebu.³⁷ Naziv tvrtke tada glasi – Diskontna banka, vlasnik Nezavisna Država Hrvatska. Za obavljanje nadzora nad vođenjem poslovanja preuzete novčane ustanove imenovano je, u smislu čl. 4 Zakonske odredbe o preuzimanju novčanih zavoda, sljedeće nadzorno povjerenstvo: Vladimir Jurić, činovnik Poštanske štedionice u Zagrebu, i Matija Čulinović, činovnik Hrvatske zemaljske banke d.d. u Zagrebu i dotadašnji povjerenik. Nadležnost banke ostala je ista kao što je bila i predviđena u dotadašnjim društvenim pravilima. Za poslove za koje je prema postojećim propisima o dioničkim društvima ili društvenim pravilima bila mjerodavna glavna skupština, bilo je potrebno voditelju poslovanja odobrenje nadležnog Ministarstva. Izdanjem te Odluke prestala je služba ravnateljstvu, nadzornom odboru i svim tijelima preuzete novčane ustanove, te na njihovo mjesto nastupa voditelj poslovanja. Također, time se ukida i povjereništvo kod navedene banke određeno odlukom Ministarstva narodnoga gospodarstva br. 15.032 od 30. lipnja 1941., te se dotadašnji upravni povjerenik Matija Čulinović razrješuje svoje dotadašnje dužnosti.³⁸

Na temelju već navedene Odluke br. 20.114 od 16. srpnja 1943. o preuzimanju Diskontne banke u vlasništvo NDH, te povjeravanja likvidacije iste Štedionici NDH, vodstvo Štedionice NDH obavijestilo je 20. kolovoza 1943. Ministarstvo državne riznice da su povjerali vođenje likvidacije prokuristu Milanu Radeju. On se 28. srpnja 1943. sastao s Matijom Čulinovićem, dotadašnjim povjerenikom

³⁶ HR-HDA-152. SFD, Dosje Diskontna banka d.d. Zagreb, Likvidaciona razmjera, 31. srpnja 1943., Odluka Ministarstva državne riznice. Također: Oglas, NN 186/1943 (objava o preuzimanju Diskontne banke d.d. u vlasništvo države).

³⁷ Štedionica Nezavisne Države Hrvatske u Zagrebu potječe od Oblasne štedionice u Zagrebu (1927.-1930.). Sljednik Oblasne štedionice bila je Štedionica Savske banovine (1930.-1939.). Njezin sljednik bila je Štedionica Banovine Hrvatske (1939.-1941.), da bi se 1941. godine preimenovala u krajnji naziv: Štedionica Nezavisne Države Hrvatske (1941.-1948.). Štedionica je osnovana s ciljem da prima novčane uloge, prvenstveno da daje kredite državi, gradovima, općinama, zemljišnim zajednicama, imovnim općinama, javnim ustanovama i korporacijama, štednim i privrednim zadrugama uz povoljne uvjete, da daje kredite fizičkim osobama te im omogući što jeftiniju i povoljniju vjerisiju, da raspoloživim čistim poslovnim dobitkom iz svojega poslovanja promiče opće korisne i dobrotvorne svrhe. NDH je jamčila čitavom svojom imovinom i svim svojim prihodima neograničeno i neopozivo za sve obveze Štedionice NDH uopće, a napose za uloške i njihovo ukamaćivanje. Usp. Siniša Lajnert, *Sumarni inventar za fond HR-HDA-1533. Štedionica Nezavisne Države Hrvatske u Zagrebu (1927-1948)* (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2015).

³⁸ Trgovački upisnik: Promjene, NN 210/1943 (upis preuzimanja Diskontne banke d.d. u državno vlasništvo).

Diskontne banke, i Vladimirom Jurićem, članom nadzornog povjerenstva Diskontne banke, u njezinim prostorijama u svrhu preuzeća. Navedene osobe sastavili su likvidacijsku razmjernu banke s danom 31. srpnja 1943., a na temelju pročišćene razmjere od 31. prosinca 1942. sastavljene po Vladimiru Juriću. Na temelju te likvidacijske razmjere Štedionica NDH preuzela je po Milanu Radeju Diskontnu banku u svrhu njezine likvidacije. Predstavnici Štedionice NDH konstatirali su da Diskontna banka ne posjeduje nikakvih nekretnina na svoje ime, te se zbog toga nije mogla ni provesti promjena vlasništva u gruntovnim knjigama.³⁹

Prema izvješću Štedionice NDH u Zagrebu upućenom 31. siječnja 1944. Ministarstvu državne riznice (Odjel za državnu imovinu, navjeru i dugove) u Zagrebu, odmah po preuzimanju Diskontne banke radi likvidacije iste, a u svrhu štednje, otkazane su prostorije na Tomislavovom trgu br. 16, te su svi spisi preinjeti u prostorije Štedionice NDH u Gajevoj ulici br. 2a. Imovnik su rasprodali jer ga nisu imali kuda staviti. Nastojalo se od aktivnih stavaka likvidirati sve one stavke, koje je bilo moguće likvidirati. Sama likvidacija tekla je dosta sporo, jer su skoro sve aktivne stavke uslijed tadašnjih prilika bile nelikvidne. Na nekretninama bivših vlasnika Diskontne banke Miroslava Frelića i Artura Polića, a čije su nekretnine tada bile u vlasništvu NDH, te kojima je upravljao Ured za podržavljeni imetak Državne riznice, uknjižen je na prvom mjestu kod Miroslava Frelića kao glavna uknjižba, a kod Artura Polića isto na prvom mjestu kao uzgredna uknjižba u korist tvrtke "Monte Promina" ugljenokopno d.d. iznos od 1,300.000 kuna.⁴⁰

4. Likvidacija Diskontne banke d.d. Zagreb u socijalističkoj Jugoslaviji

S obzirom na to da nije postojao ni jedan od uvjeta za daljnji uspješan rad Diskontne banke, Odjel za novčarska poduzeća Ministarstva financija NRH predložio je 29. siječnja 1946. Bankovno-valutnomu odjeljenju saveznog Ministarstva financija u Beogradu da zavod nastavi s likvidacijom.⁴¹

Okružni narodni sud za grad Zagreb objavio je 20. studenoga 1946. da je u trgovačkom registru za društvene tvrtke određen kod Diskontne banke d.d. u Zagrebu upis likvidacije temeljem rješenja Ministarstva financija FNRJ VII. br. 18.376 od 21. listopada 1946., kojim su u likvidacijski odbor postavljeni: kao predsjednik i predstavnik Ministarstva financija FNRJ Milan Radej, činovnik Zemaljske banke za Hrvatsku, te kao član i predstavnik kreditne ustanove Miroslav

³⁹ HR-HDA-215. MDR NDH, Dosje Diskontna banka d.d. Zagreb, br. 23362/1943.

⁴⁰ HR-HDA-215. MDR NDH, Dosje Diskontna banka d.d. Zagreb, br. 2244/1944.

⁴¹ HR-HDA-620. NBJ, CZ, SLSP, Dosje Diskontna banka d.d. Zagreb, br. 7894/1946. Ministarstva financija NRH upućen 29. siječnja 1946. saveznom Ministarstvu financija u Beogradu.

Frelić, glavni dioničar banke, s pravom zastupanja i kolektivnog potpisivanja tvrtke u likvidaciji.⁴²

Okružni narodni sud za grad Zagreb objavio je 11. prosinca 1946. da je u trgovačkom registru za društvene tvrtke kod Diskontne banke d.d. u likvidaciji u Zagrebu proveden upis Ivana Durnya iz Zagreba kao člana likvidacijskog odbora, koji je postavljen rješenjem Ministarstva financija FNRJ VII. br. 20.863 od 27. studenoga 1946. godine.⁴³

Diskontna banka d.d. u likvidaciji Zagreb poslala je 10. veljače 1947. Odjelu za kreditne ustanove Ministarstva financija NRH u Zagrebu i Bankovno-valutnom odjelu Ministarstva financija FNRJ u Beogradu zaključnu bilancu Diskontne banke na 31. prosinca 1946., koja je ujedno služila i kao pročišćena bilanca zavoda. Što se aktive banke tiče, tekući računi kod domaćih banaka bili su potpuno likvidni. Isto tako, likvidacija tekućih računa u inozemstvu bila je u tijeku, nakon što je poslan nalog da se saldo tih računa odobri računu Narodne banke. Daljnja aktiva nalazila se u državnim vrijednosnim i ostalim papirima u iznosu od 47.757,40 dinara. O mogućnosti likvidiranja te stavke ovisila je i sama likvidacija banke. Dok god se ta stavka ne likvidira, nije se mogla završiti ni likvidacija banke. Što se pasive banke tiče, glavnica je u cijelosti bila izgubljena uslijed pasivnosti banke. Ulozi na tekućem računu u iznosu od 166.194,32 dinara mogli su se podijeliti u dvije skupine, i to: a) privatnici s 37.753,32 dinara i b) Ugljenokopno društvo "Monte Promina", Siverić s 128.441 dinara. Kako je Ugljenokopno društvo "Monte Promina", Siverić, za svoje potraživanje bilo pokriveno uknjižbom na prvom mjestu na nekretninama vlasnika dionica Diskontne banke, tako je ta suma trebala biti podmirena po istima. Vlasnici dionica Miroslav Frelić i Artur Polić obratili su se Ugljenokopnomu društvu tražeći obračun, kako bi mogli platiti svoj dug i dobiti brisovno očitovanje za brisanje prava zaloga na njihovim nekretninama. Ulozi po uložnim knjižicama u iznosu od 27.330 dinara bili su neznatni. Sjednice Likvidacijskog odbora nisu se održavale najmanje dva puta mjesečno, kako je to čl. 3 st. 4 Pravilnika o postupku likvidacije privatnih kreditnih poduzeća od 16. prosinca 1947.⁴⁴ određivao, jer se nije imalo što rješavati, nego su sjednice održavane kada se za to ukazala potreba.⁴⁵

Diskontna banka d.d. u likvidaciji Zagreb poslala je 8. veljače 1948. Ministarstvu financija NRH razmjeru od 31. prosinca 1947. U godini 1947. uspjelo se unovčiti skoro svu likvidnu aktivu banke. Nadalje je uređeno potraživanje Ugljenokopnog društva "Monte Promina" (tada u državnom vlasništvu pod nazivom

⁴² Likvidacija, NN 148/1946.

⁴³ Promjene, NN 1/1947 (upis Durny Ivana kao člana likvidacijskog odbora Diskontne banke d.d.).

⁴⁴ Pravilnik o postupku likvidacije privatnih kreditnih poduzeća (pročišćeni tekst), SL 3/1948. Temeljem čl. 3 st. 4 sjednice likvidacijskog odbora održavane su prema potrebi, a najmanje dva puta mjesečno.

⁴⁵ HR-HDA-620. NBJ, CZ, SLS, Dosje Diskontna banka d.d. Zagreb, dopis Diskontne banke upućen 10. veljače 1947. Ministarstvu financija NRH i Ministarstvu financija FNRJ (kut. 210).

Dalmatinski rudnici uglja, Siverić) po Miroslavu Freliču i Arturu Poliću iz Zagreba, tako da je banka mogla izknjižiti tu pasivu iz svojih knjiga. Usljed tih proknjižavanja snizio se je gubitak banke od 216.639,84 dinara, koliko je iznosio 31. prosinca 1946. na iznos od 81.279,59 dinara, koliko je iznosio 31. prosinca 1947. Nakon što je Artur Polić, kao posljednji dužnik, uspio podmiriti svoje dugovanje, kao aktiva banke preostalo je jedino potraživanje kod kreditnih ustanova u inozemstvu i državni vrijednosni papiri, koje su stavke tada bile nelikvidne. Od likvidnih sredstava postojalo je samo potraživanje kod Narodne banke FNRJ – Centrale za NRH Zagreb u iznosu od 15.377 dinara.⁴⁶

Rješenjem o razrješenju likvidacionih organa i imenovanju likvidatora kod privatnih kreditnih poduzeća u likvidaciji od 14. lipnja 1948., razriješena su dužnosti likvidacijska tijela Diskontne banke d.d. Zagreb, a za likvidatora je postavljena Narodna banka FNRJ – Centrala za Hrvatsku. Likvidacijski odbori razriješeni dužnosti tim rješenjem trebali su odmah predati cjelokupno poslovanje novopostavljenomu likvidatoru.⁴⁷

Budući da likvidacijsko tijelo privatnih kreditnih ustanova u likvidaciji nije uspio provesti likvidaciju do isteka roka u kojem ju je imao završiti, temeljem Rješenja o preuzimanju aktive i pasive privatnih kreditnih ustanova u likvidaciji od 18. lipnja 1948. država je preuzela cjelokupnu aktivu i pasivu Diskontne banke d.d. Zagreb, a prema odobrenoj završnoj likvidacijskoj bilanci. Preuzimanjem cjelokupne aktive država je istodobno preuzela i namirenje obveza navedene privatne kreditne ustanove u likvidaciji, a u granicama vrijednosti preuzete aktive. Daljnji postupak likvidacije Diskontne banke trebao se provesti po propisima čl. 19-26 Pravilnika o postupku likvidacije privatnih kreditnih poduzeća.⁴⁸

Okružni sud za grad Zagreb objavio je 14. srpnja 1948. da je u trgovačkom registru za društvene tvrtke provedeno kod Diskontne banke d.d. u likvidaciji Zagreb brisanje dotadašnjih likvidatora Milana Radeja, Miroslava Freliča i Ivana

⁴⁶ HR-HDA-620. NBJ, CZ, SLSP, Dosje Diskontna banka d.d. Zagreb, dopis Diskontne banke upućen 8. veljače 1948. Ministarstvu financija NRH (kut. 210).

⁴⁷ Rješenje o razrješenju likvidacionih organa i imenovanju likvidatora kod privatnih kreditnih poduzeća u likvidaciji, NN 48/1948.

⁴⁸ Rješenje o preuzimanju aktive i pasive privatnih kreditnih ustanova u likvidaciji, NN 50/1948. Čl. 19-26 Pravilnika o postupku likvidacije privatnih kreditnih poduzeća propisuju postupak likvidacije po čl. 10 Uredbe o drugoj izmjeni i dopuni Uredbe o reviziji dozvola za rad i likvidaciji privatnih kreditnih poduzeća. Vidi: Pravilnik o postupku likvidacije privatnih kreditnih poduzeća (pročišćeni tekst), SL 3/1948. Temeljem čl. 10 navedene Uredbe, u slučaju ako likvidator nije uspio provesti likvidaciju do isteka roka u kojem ju je trebao završiti, ministar financija narodne republike trebao je donijeti rješenje da cjelokupnu aktivu i pasivu privatnog kreditnog zavoda u likvidaciji, prema odobrenoj završnoj likvidacijskoj bilanci, preuzme država. Uredba o drugoj izmjeni i dopuni Uredbe reviziji dozvola za rad i likvidaciji privatnih kreditnih poduzeća, SL 96/1947.

Durmja, te upis novog likvidatora Narodne banke FNRJ – Centrale za NRH, koja je potpisivala tvrtku u likvidaciji po osobama ovlaštenim na potpisivanje.⁴⁹

Na temelju čl. 21 Pravilnika o postupku likvidacije privatnih kreditnih poduzeća,⁵⁰ Ministarstvo financija NRH odobrilo je 23. lipnja 1948. po Narodnoj banci FNRJ – Centrali za NRH, kao likvidatoru, predloženu završnu likvidacijsku bilancu Diskontne banke sa sljedećim stanjem:⁵¹

Aktiva		Pasiva	
Gotovina	11.129 dinara	Troškovi likvidacije	10.000, dinara
Potraživanje prema inozemstvu	50.061 dinar	Javne daće	77.572 dinara
3% konvertirane obveznice	39.500 dinara	Ulozi na uložne knjižice: 100% uloga do 5.000 dinara od iznosa	13.118 dinara
Ukupno:	100.690 dinara	Ukupno:	100.690 dinara

Prema gornjoj odobrenoj završnoj likvidacijskoj bilanci, iz imovine likvidirane banke trebali su biti podmireni troškovi likvidacije, javne daće i ulagači po uložnim knjižicama do 5.000 dinara sa 100%, a ostali ulagači, vjerovnici i dioničari nisu podmireni uopće, jer banka nije imala više imovine. Nakon što je cjelokupna aktiva i pasiva preuzeta po državi, u smislu čl. 10 Uredbe o drugoj izmjeni i dopuni Uredbe o reviziji dozvola za rad i likvidaciji privatnih kreditnih poduzeća,⁵² to je u svrhu završetka likvidacije Narodna banka FNRJ kao likvidator Diskontne banke trebala provesti sljedeće:

1. Preuzeti gotovinu od 11.129 dinara.

⁴⁹ Trgovački i zadružni registar: Promjene, NN 71/1948 (brisanje dotadašnjih i upis novog likvidatora Diskontne banke d.d.)

⁵⁰ Temeljem čl. 21 ako se ministar financija dotične narodne republike složio sa završnom likvidacijskom bilancom, odobrio je da se provede predložena likvidacija. Pravilnik o postupku likvidacije privatnih kreditnih poduzeća (pročišćeni tekst) (SL 3/1948).

⁵¹ HR-HDA-620. NBj, CZ, SLSP, Dosje Diskontna banka d.d. Zagreb, dopis Ministarstva financija NRH br. 10.501-I-1-1948. od 23. lipnja 1948.

⁵² Uredba o drugoj izmjeni i dopuni Uredbe o reviziji dozvola za rad i likvidaciji privatnih kreditnih poduzeća, SL 96/1947. Donesena je 5. studenoga 1947. Temeljem čl. 10 Uredbe, u slučaju ako likvidator nije uspio provesti likvidaciju do isteka roka u kojem je imao završiti likvidaciju, ministar financija dotične narodne republike trebao je donijeti rješenje da cjelokupnu aktivu i pasivu privatnog kreditnog poduzeća u likvidaciji, prema odobrenoj završnoj bilanci, preuzima država.

2. Preuzeti potraživanje prema inozemstvu po knjižnoj tečajnoj vrijednosti od 50.061 dinar, u smislu čl. 26 st. 3 Pravilnika o postupku likvidacije privatnih kreditnih poduzeća.⁵³

3. Preuzeti 3%-tne državne obveznice od 39.500 dinara te ih položiti kod Državne investicione banke FNRJ, Glavne filijale Zagreb, za Direkciju dugova pozivom na čl. 26 st. 4 Pravilnika o postupku likvidacije privatnih kreditnih poduzeća.⁵⁴

4. Od iskazanog troška likvidacije od 10.000 dinara podmiriti dotadašnjemu Likvidacijskomu odboru nastale likvidacijske troškove i isplatiti mu nagradu u ukupnom iznosu od 4.500 dinara (za svakog člana 1.500 dinara). Ostatak je trebalo upotrijebiti za buduće troškove likvidacijskog postupka.

5. Dužni porez trenutačno nije trebalo isplaćivati. O tome je Ministarstvo financija NRH trebalo dati posebne upute Financijskomu odjelu Gradskog narodnog odbora Zagreb.

6. Ulagачima po uložnim knjižicama do 5.000 dinara trebalo je izdati u zamjenu uložne knjižice Narodne banke FNRJ u 100%-tnom iznosu, a u smislu čl. 22 toč. 2 Pravilnika o postupku likvidacije privatnih kreditnih poduzeća.⁵⁵ Donosilac uložne knjižice, koja nije glasila na njega, morao je dokazati svoje vlasništvo. Svaki ulagač morao je dati prilikom predaje uložne knjižice u svrhu zamjene pismenu izjavu da njegova imovina nije konfiscirana, sekvestrirana, ni nacionalizirana, te da se ne vodi protiv njega postupak o tome.

7. Za razliku između primljene gotovine od 11.129 dinara i troškova likvidacije i ulagača od 23.118 dinara, dakle za 11.989 dinara trebalo je zadužiti tekući račun Ministarstva financija FNRJ u smislu čl. 22 toč. 2 Pravilnika o postupku likvidacije privatnih kreditnih poduzeća.

⁵³ Pravilnik o postupku likvidacije privatnih kreditnih poduzeća (pročišćeni tekst) (SL 3/1948). Temeljem čl. 26 st. 3 tražbine s eventualnim osiguranjima (npr. hipoteke, mjenice, ručni zalog, cesija itd.) prenesene su na filijalu Narodne banke na čijem se poslovnom području nalazilo kreditno poduzeće u likvidaciji. Narodna banka odobrila je iznos tih tražbina tekućem računu Ministarstva financija FNRJ.

⁵⁴ Pravilnik o postupku likvidacije privatnih kreditnih poduzeća (pročišćeni tekst) (SL 3/1948). Temeljem čl. 26 st. 4 državni vrijednosni papiri predani su Direkciji dugova pri Državnoj investicionoj banci.

⁵⁵ Pravilnik o postupku likvidacije privatnih kreditnih poduzeća (pročišćeni tekst) (SL 3/1948). Temeljem čl. 22 toč. 2. iznimno su tražbine po ulozima na štednju prenesene na Narodnu banku FNRJ u iznosima utvrđenim u završnoj likvidacijskoj bilanci. Narodna banka izdala je ulagačima uložne knjižice pod istim uvjetima koji su bili ugovoreni s kreditnim poduzećem u likvidaciji, a u granicama postojećih propisa. Ulozi preneseni na Narodnu banku izjednačeni su u potpunosti s ostalim ulozima. Narodna banka izdala je ulagaču svoju uložnu knjižicu tek nakon što joj je on predao uložnu knjižicu bivšeg privatnog kreditnog poduzeća, odnosno sudske odluku o poništenju te uložne knjižice. Za obvezu Narodne banke prema ulagaču bio je mjerodavan iznos u iskazu kojim je Narodna banka preuzela uloge. Gotovina koja je otpadala na prenesene uloge položena je Narodnoj banci FNRJ, a za razliku između položene gotovine i prenesenih uloga banka je zadužila tekući račun Ministarstva financija FNRJ.

8. Ako je banka imala neutralnih poslova (pologa i sl.), trebalo ih je predati u polog Državnoj investicionoj banci FNRJ, filijali Zagreb, na ime korisnika.

9. Potrebnu arhivu trebalo je pohraniti na sigurno mjesto i o tome izvijestiti Okružni narodni sud u Zagrebu u smislu čl. 31 Pravilnika o postupku likvidacije privatnih kreditnih poduzeća.⁵⁶

10. Oglasiti u Narodnim novinama da je likvidacija banke završena te način podmirjenja ulagača po uložnim knjižicama do 5.000 dinara.

Ministarstvo financija NRH upozorilo je Narodnu banku da odmah provede sve navedene poslove te da im dostavi izvještaj o završenoj likvidaciji zaključno do 3. srpnja 1948. godine.

Narodna banka FNRJ, Centrala za NRH Zagreb, kao likvidator objavljuje da je 1. srpnja 1948. završena likvidacija Diskontne banke d.d. Zagreb u likvidaciji po propisima Pravilnika o postupku likvidacije privatnih kreditnih poduzeća. Na temelju završne likvidacijske bilance Diskontne banke d.d. u likvidaciji Zagreb, potvrđene po Ministarstvu financija NRH Rješenjem br. 10.501-I-1-1948. od 23. lipnja 1948., a pozivom na Uredbu i Pravilnik o postupku likvidacije privatnih kreditnih poduzeća, podmirivani su ulagači po uložnim knjižicama do 5.000 dinara sa 100%. Ostali ulagači, vjerovnici i dioničari nisu podmirivani uopće, jer banka nije imala daljnje imovine. Pozvani su stoga svi ulagači po uložnim knjižicama Diskontne banke da uložne knjižice predaju radi zamjene Narodnoj banci FNRJ – Centrali za NRH u Zagrebu, počevši od 10. kolovoza 1948. godine.⁵⁷

Nakon što je Narodna banka FNRJ – Centrala za NR Hrvatsku u Zagrebu, kao likvidator Diskontne banke podnijela izvještaj od 1. srpnja 1948. da je likvidacija banke završena, to je Bankovno odjeljenje Ministarstva financija NRH, na temelju čl. 3 st. 2 i čl. 31 st. 3 Pravilnika o postupku likvidacije privatnih kreditnih poduzeća,⁵⁸ razriješilo Narodnu banku FNRJ – Centralu za NR Hrvatsku dužnosti likvidatora Diskontne banke. Ujedno je predloženo Okružnom narodnom sudu u Zagrebu brisanje Diskontne banke iz trgovačkog registra. Istovremeno je sud

⁵⁶ Temeljem čl. 31 po završetku svih poslova likvidacije po propisima Uredbe o reviziji dozvola za rad i likvidaciji privatnih kreditnih poduzeća i ovog Pravilnika, likvidator je proveo likvidaciju kroz knjige. Sve spise i knjige kreditnog poduzeća likvidator je stavio na sigurno mjesto koje je odredio nadležni sud i one su trebale biti čuvane deset godina. Po obavljenim navedenim poslovima likvidator je dostavio izvještaj s obračunom ministru financija dotične narodne republike, koji mu je onda izdao razrješnicu. Pravilnik o postupku likvidacije privatnih kreditnih poduzeća (pročišćeni tekst) (SL 3/1948).

⁵⁷ Obavijesti, NN 56/1948 (objava o završetku likvidacije Diskontne banke d.d.).

⁵⁸ Temeljem čl. 3 st. 2 likvidacijske organe određivao je, odnosno postavljao i razrješavao ministar financija narodne republike. Temeljem čl. 31 st. 3, nakon obavljenih likvidacijskih poslova, likvidator je trebao ministru financija narodne republike dostaviti izvještaj s obračunom, koji mu je nakon toga izdao razrješnicu. Vidi: Pravilnik o postupku likvidacije privatnih kreditnih poduzeća (pročišćeni tekst) (SL 3/1948).

izviješten da su arhiv i knjige navedene banke pohranjene kod Narodne banke FNRJ – Centrale za NR Hrvatsku Zagreb.⁵⁹

Okružni sud za grad Zagreb objavio je 25. kolovoza 1948. da je u trgovačkom registru za društvene tvrtke provedeno brisanje Diskontne banke d.d. u Zagrebu.⁶⁰

5. Zaključak

Cilj je ovog rada prikaz ustroja, poslovanja i likvidacije Diskontne banke d.d. Zagreb (1920.-1948.). Banka je osnovana 6. studenoga 1920., a nastala je pretvorbom Bankarske kuće M. Samujlović u dioničko društvo. Upisana je 21. studenoga 1920. u trgovački registar za društvene tvrtke Kr. sudbenog stola kao trgovačkog suda u Zagrebu. Prema podacima iz navedenog trgovačkog registra, svrha društva bila je obavljanje svih bankovnih i štedioničkih poslova, te osnutak i vođenje robnog odjeljenja. Prema izvještajima ravnateljstva banke, vjerni dotadašnjemu načelu opreznog načina poslovanja, taj zavod nije od svojeg osnutka ulazio u veće obveze, te se u spekulacije nije upuštao. S obzirom da se zavod uvijek kretao u dopuštenim granicama, nije ni osjetio veliku svjetsku financijsku i ekonomsku krizu u onoj mjeri kao zavodi s velikim obvezama. Usprkos privrednoj krizi, poslovanje banke stalno se i sigurno razvijalo. Banka je ostajala pošteđena od svih trzavica i neugodnosti, pa je zadovoljeno svim zahtjevima ulagača bez ikakvih ograničenja, te se time dokazala njezina likvidnost.

Nakon uspostave Nezavisne Države Hrvatske dobila je Diskontna banka kao židovsko poduzeće povjerenika te je od 10. travnja 1941. praktički prestala s radom. Prema izvješćima povjerenika banke, zavod se uopće nije bavio bankovnim poslovima u pravom smislu riječi, nego se je čitavo njegovo poslovanje uglavnom sastojalo u izvršavanju doznaka njegovih poslovnih partnera u inozemstvo i iz komisionarnog posla, osobito s već spomenutim Ugljenokopnim društvom "Monte Promina" iz Siverića. Konkretnije, zavod se bavio prodajom ugljena te je kao takav vodio prodajni ured siverićkog Ugljeničkog društva. Ta grana poslovanja bila je najaktivnija, te je zavodu dala do 1,000.000 kuna bruto prihoda godišnje. Čim je u travnju 1941. izbio rat, društvo je obustavilo poslovanje s bankom, te od tada nije pokazalo volju da ga ponovo uspostavi. No, najveći uzrok obustave poslovanja ipak je bio taj što je banka dugovala tomu društvu za nabavu ugljena oko 1,300.000 kuna. Što se tiče unutarnjeg ustrojstva rada i poslovanja zavoda, ustanovljeno je da je bilo veoma loše i nesavjesno vođeno. U skladu sa svime gore navedenim, temeljem rješenja Ministarstva državne riznice Nezavisne Države Hrvatske, Diskontna banka nalazila se od 16. srpnja 1943. u likvidaciji. Likvidacija je povjerena Štedi-

⁵⁹ HR-HDA-620. NBJ, CZ, SLSP, Dosje Diskontna banka d.d. Zagreb, dopis Bankovnog odjeljenja Ministarstva financija NRH br. 12.394-I-1-1948. od 5. srpnja 1948.

⁶⁰ Brisanja, NN 79/1948.

onici Nezavisne Države Hrvatske. Naziv zavoda tada glasi: Diskontna banka, vlasnik Nezavisna Država Hrvatska. Sama likvidacija tekla je dosta sporo, jer su skoro sve aktivne stavke uslijed tadašnjih prilika bile nelikvidne.

S obzirom na to da nije postojao ni jedan od uvjeta za daljnji uspješan rad Diskontne banke te obzirom na plansku likvidaciju svih privatnih novčarskih zavoda, u socijalističkoj Jugoslaviji je 21. listopada 1946. određena likvidacija zavoda, koja je završena 1948. godine.

Govoreći o samom kraju Diskontne banke, možemo zaključiti da ju je u socijalističkoj Jugoslaviji, bez obzira za njezino dotadašnje dobro ili loše poslovanje, zadesila sudbina svih privatnih novčarskih zavoda. Naime, jugoslavensko se vodstvo, gradeći novo, socijalističko uređenje, odlučilo za državno vlasništvo i centralizaciju svih političkih, privrednih i društvenih funkcija. Čak i da banka u NDH nije imala tu nesreću da je vlasti etiketiraju kao židovsko poduzeće, što je onemogućilo njezino daljnje normalno poslovanje te rješavanje problema dugovanja i potraživanja s njezinim poslovnim partnerima, to joj ne bi pomoglo, jer se, obzirom na sveopću centralizaciju privrede i podržavljenje svih važnijih privrednih resursa, njezina likvidacija jednostavno nije mogla izbjeći.

Arhivsko gradivo

Hrvatski državni arhiv

HR-HDA-152. Savska financijska direkcija (SFD).

HR-HDA-215. Ministarstvo državne riznice NDH (MDR NDH).

HR-HDA-224. Ministarstvo obrta, veleobrta i trgovine NDH (MOV
T NDH).

HR-HDA-365. Republički zavod za društveno planiranje SRH (RZDP
SRH).

HR-HDA-620. Narodna banka Jugoslavije. Centrala u Zagrebu. Služba
likvidacije starih poslova (NBJ. CZ, SLSP).

HR-HDA-1076. Ured za podržavljeni imetak. Ministarstvo državne rizni-
ce NDH. Odjel za novčarstvo, državnu imovinu i dugove (PONOVA).

Službena glasila

Narodne novine (Zagreb), 1920, 1929, 1941, 1943, 1946-1948.

Službene novine (Beograd), 1922, 1931.

Službeni list (Beograd), 1947-1948.

Literatura

Giler, Olga B. "Formiranje arhivskog fonda na nivou federacije iz oblasti bankarstva." *Arhivist* 32, br. 1-2 (1982): str. 132-160.

Hanel, Rudolf, ur. *Compass: Finanzielles Jahrbuch 1923: Band VI: Jugoslawien, Ungarn*. Zagreb: Compassverlag, 1923.

Iveljić, Iskra. *Očevi i sinovi: Privredna elita Zagreba u drugoj polovici 19. stoljeća*. Zagreb: Leykam international, 2007.

Izveštaj Komore za trgovinu, obrt i industriju u Zagrebu za godinu 1928. Zagreb: vlastita naklada, 1929.

Ko je ko u Jugoslaviji. Beograd: Jugoslavenski godišnjak, 1928.

Kolar-Dimitrijević, Mira. *Povijest novca u Hrvatskoj od 1527. do 1941. godine*. Zagreb: Hrvatska narodna banka, 2013.

Košak, Vladimir. *Die bankmässige Finanzierung der jugoslawischen industrie*. Frankfurt: Brönners, 1938.

Lajnert, Siniša. "Banka braće Turković d.d. Zagreb (1919-1948)." *Arhivski vjesnik* 59 (2016): str. 223-274.

Lajnert, Siniša. "Jastrebarska dionička štedionica u Jastrebarskom: ustroj, djelovanje i likvidacija (1894-1948)." *Arhivski vjesnik* 58 (2015): str. 122-139.

Lajnert, Siniša. *Sumarni inventar za fond HR-HDA-1533. Štedionica Nezavisne Države Hrvatske u Zagrebu (1927-1948)*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2015.

Pjanić, Zoran, ur. *Ekonomski leksikon*. Beograd: Savremena administracija, 1975.

Statistički godišnjak: Knjiga II: 1930. Beograd: Opšta državna statistika, 1933.

Statistički godišnjak: Knjiga V: 1933. Beograd: Opšta državna statistika, 1935.

Statistički godišnjak: Knjiga VII: 1936. Beograd: Opšta državna statistika, 1937.

Tomašević, Jozo. *Novac i kredit*. Zagreb: vlastito izdanje, 1938.

Summary

THE ZAGREB DISCOUNT BANK LTD. (1920-1948)

The paper concerns the structure, the activity and the liquidation of the Zagreb Discount Bank Ltd. from 1920 when it was founded until 1948 when its liquidation was finished. It was established by the conversion of the M. Samujlović Banking House to a limited liability company. It entered the Commercial Register for Companies on 21 November 1920 of the Royal Judiciary Table, the latter acting like the commercial court in Zagreb. The company was based on the rules from 6 November 1920. According to the Discount Bank's rules, its structure comprised of: the main assembly, the headquarters and the inspecting committee. According to information from 8 November 1940 the invested capital was 1,000.000 dinars and was divided to 2.000 shares; each of them of 500 dinars on the name of the bearer. The point of the company was to carry out all banking, saving and exchanging activities, as well as to establish and run the goods department. In the beginning the goods department included the commerce with the iron, glass and porcelain goods on a large scale (1920-1934) and since 1934 coal commerce on a large scale (without a warehouse). The name under which the bank did business at the time was Discount Bank Ltd. as the Sales Office of the 'Monte Promina' Coal Society in Siverić. According to the headquarters reports the company did not take on large obligations since its foundation, but was always within the permitted limits, hence, it did not feel the world financial and economic crisis to the extent as the companies with large obligations. Despite the economic crisis the banks' business developed continually and securely. The bank remained spared of all frictions and embarrassments; hence it met all the investors' demands without limits, which proved its solvency. At the end of 1940 the bank's stockholders were: 1. Aleksandar Frelić (Fröhlich), 2. Miroslav Frelić (Fröhlich), 3. Ruža Frelić nee honourable Medved, 4. Dragutin Karlić, 5. dr. Vinko Mandekić and 6. Artur Polić (Pollak). After the establishment of the Independent State of Croatia the Discount Bank, being a Jewish company, got a commissioner and from 10 April 1941 practically ceased to operate. According to the bank's commissioner reports, the company did not pursue banking business at all in the strictest of terms, but its whole activity mostly comprised of honouring the bank transfers of its business partners to abroad and of commissioning activity, particularly with the 'Monte Promina' Coal Pit Society from Siverić. More precisely, the company was selling coal and as such was running the sales office of the Siverić Coal Society. This branch of business was the most active one and provided the company with a yearly profit up to 1.000,00 kuna. As soon as the war broke out in April 1941, the society ceased to do business with the bank and from then on did not show interest to pursue it again. However, the biggest cause for terminating the running of the business was the fact that the bank owed the coal society approximately 1.300,00 kuna. As for the internal work structure and running of the company's business, it was ascertained that it was run in a very bad and careless manner. Since 16 July

1943 the Discount Bank was in the process of liquidation based on the decision of the Ministry of the State Treasury of the Independent State of Croatia. The liquidation was entrusted to the Savings Bank of the Independent State of Croatia. The name of the company at that time was The Discount Bank, owned by the Independent State of Croatia. The liquidation went quite slow, because all the active assets were insolvent, due to the circumstances of the time. Since not a single condition existed for a continuing successful activity of the Discount Bank and because there was a planned liquidation of private banking companies, the liquidation of the company was set in the socialist Yugoslavia on 21 October 1946 and was finished on 1 July 1948.

Keywords: *Discount Bank; Zagreb; balance, profit and deficit; stockholders; liquidation; 1920-1948*

Translated by Marijan Bosnar